

Promluva Svatého otce v Bundestagu

čtvrtek, 22. září, 2011, 16.15 hodin

Vážený pane prezidente,
pane předsedo Spolkového sněmu,
paní spolková kancléřko,
pane předsedo Spolkové rady,
paní poslankyně a páni poslanci !

Je pro mne ctí a potěšením hovořit před touto vznešenou sněmovnou – před parlamentem mé německé vlasti, který se v těchto prostorách schází jako demokraticky zvolené lidové zastoupení, aby pracovalo pro blaho Spolkové republiky Německo. Panu předsedovi Spolkového sněmu bych rád poděkoval za jeho pozvání k pronesení této řeči stejně jako za přátelská slova přivítání a ocenění, s nimiž mne přijal. V této chvíli se, vážené dámy a pánové, na vás obracím též jako krajan, který si je celoživotně vědom spojením ze zemí svého původu a s účastí sleduje dějiny své německé vlasti. Avšak pozvání k této řeči se mi dostalo jako papeži, římskému biskupovi, který nese nejvyšší zodpovědnost za katolické křesťanstvo. Uznáváte tak úlohu příslušící Svatému stolci v rámci společenství národů a států. Při vědomí své mezinárodní zodpovědnosti bych vám rád předložil několik myšlenek o základech svobodného právního státu.

Dovolte mi, abych svou úvahu o základech práva zahájil krátkým příběhem z Písma svatého. V první Knize královské se vypráví, že Bůh mladému králi Šalomounovi při jeho nástupu na trůn splní prosbu, kterou si král sám zvolí. O co bude mladý vládce v tomto důležitém okamžiku žádat? O úspěch, bohatství, dlouhý život, záhubu nepřátel? Šalomoun nežádá o nic takového. Prosí: „Dej proto svému služebníku chápavé srdce, jak vládnout nad tvým lidem a rozlišovat dobro a zlo, neboť kdo by jinak mohl vládnout nad tímto tak početným lidem“ (1 Král 3,9). Bible nám chce tímto příběhem sdělit, na čem u politika v posledku záleží. Konečným měřítkem a základem jeho politické práce nesmí být úspěch a již zdaleka ne materiální zisk. Politika musí být snahou o spravedlnost a vytvářet tak základní předpoklad pokoje. Politik bude přirozeně vyhledávat úspěch, jenž mu vůbec otevírá možnost politického utváření. Avšak úspěch je podřízen měřítku spravedlnosti, právní vůli a porozumění právu. Úspěch může být rovněž svůdný a stát se tak cestou k falzifikaci práva a zkáze spravedlnosti. „Odejmeš-li právo, čím jiným pak bude stát než

velkou loupežnou hordou?“, řekl jednou svatý Augustin. My Němci víme z vlastní zkušenosti, že tato slova nejsou pouhým strašákem. Zažili jsme odtržení moci od práva, kdy moc stála proti právu, pošlapala je a stát se stal nástrojem zpusťování práva – velice dobře organizovanou loupežnickou hordou, jež ohrožovala celý svět a mohla jej dohnat na pokraj zkázy. Služba právu a obrana před nadvládou bezpráví je a zůstává zásadní úlohou každého politika. V historickém okamžiku, kdy člověku připadá moc, jež pro něj byla dosud nepředstavitelná, tato úloha nabývá na zvláštní naléhavosti. Člověk může zničit svět, může manipulovat sám sebou, může takřikajíc vyrábět lidi a zároveň je zbavovat lidství. Jak rozeznáme, co je správné? Jak můžeme rozlišovat mezi dobrem a zlem, mezi skutečným a zdánlivým právem? Šalomounova žádost zůstává rozhodující otázkou, před níž stojí také dnešní politikové a politika.

Ve většině právně regulovatelných systémů může být postačujícím kritériem většinová převaha. Avšak je očividné, že v základních právních otázkách, v nichž se jedná o důstojnost člověka a lidstva, většinový princip nepostačuje - každý zodpovědný si musí při formování práva hledat kritéria podle vlastní orientace. Ve třetím století odůvodnil významný teolog Origenes odpor křesťanů proti určitým platným právním nařízením tímto způsobem: „Když by se někdo nacházel u Skytů, kteří ve svých zákonech neuznávají Boha, a byl donucen u nich žít..., bylo by od něj jistě rozumné, kdyby jménem zákona pravdy, který je u Skytů nelegální, se spolu se stejně smýšlejícími postavil na odpor proti stávajícímu řádu...“ (Origenes, *Contra Celsum* 428).

Z tohoto přesvědčení jednali také odpůrci nacistického režimu a jiným totalitních režimů a prokazovali tak službu právu a lidstvu. Pro tyto lidi bylo nesporně zřejmé, že platné právo bylo ve skutečnosti bezprávím. Při rozhodování demokratického politika nicméně není tak zcela zřejmá otázka, co odpovídá zákonu pravdy, co je skutečně správné a může být uzákoněno. V dnešní době nevychází v žádném případě jednoduše najevo, co je ve vztahu k podstatným antropologickým otázkám správné a může se stát platným právem. Na dotaz, jak lze rozpoznat to skutečně správné a sloužit tak spravedlnosti v zákonodárství, nebylo nikdy jednoduché odpovědět. Dnes je to vzhledem k našemu překypujícímu vědění a schopnostem ještě mnohem obtížnější.

Jak lze rozpoznat, co je správné? Právní řády v dějinách byly téměř vždy motivovány nábožensky – ve vztahu k božství se rozhoduje, co je pro lidi spravedlivé. V protikladu k jiným velkým náboženstvím křesťanství státu a společnosti nikdy nepředkládalo právo založené na zjevení, právní řád vyplývající ze zjevení. Namísto toho odkazovalo na

přirozenost a rozum jako na skutečné právní zdroje – na soulad mezi objektivním a subjektivním rozumem, který ovšem předpokládá zakotvení obou těchto sfér ve stvořitelském Božím rozumu. Křesťanští teologové tak navázali na filosofické a právnícké hnutí, utvářející se od 2. st. př. Kr. V první polovině druhého předkřesťanského století se společenské přirozené právo, rozvinuté stoickými filosofy, setkala s naukou římského práva. (W. WALDSTEIN, *Ins Herz geschrieben. Das Naturrecht als Fundament einer menschlichen Gesellschaft*, Augsburg 2010, 11 násl; 31-61). Tímto kontaktem se zrodila západní právní kultura, jež měla a dosud má rozhodující význam pro právní kulturu celého lidstva. Od tohoto předkřesťanského spojení práva a filosofie vede cesta přes křesťanský středověk a právní rozvoj v rámci osvícenství až k proklamaci lidských práv a naší německé ústavě, již se roku 1949 náš lid přihlásil k „nedotknutelným a nezadatelným lidským právům jako základu každého lidského společenství, míru a spravedlnosti ve světě“.

Pro rozvoj práva a lidstva bylo rozhodující, že se křesťanští teologové postavili proti náboženskému právu, požadovaném pohanským modloslužebnictvím, na stranu filosofie, rozumu a přírody a uznali v jejich spolupůsobení platný zdroj práva. Toto rozhodnutí uskutečnil již Pavel v dopise Římanům, když říká: „Když totiž pohané, kteří Zákon nemají, z přirozeného popudu dělají to, co zákon nařizuje, jsou sami sobě zákonem. Tím jen ukazují, že obsah zákona mají vepsaný ve svém srdci. O tom u nich vydává svědectví také jejich svědomí...“ (*Řím 2,14* násl.). Objevují se zde oba základní pojmy – přirozenost a svědomí, přičemž svědomí není nic jiného než Šalomounovo prozíravé srdce a rozum otevřený jazyku bytí. Jakkoliv se tím problematika základů zákonodárství až do období osvícenství, vyhlášení Charty lidských práv a vytvoření naší ústavy zdála být objasněna, v uplynulém půlstoletí se situace dramaticky změnila. Idea přirozeného práva dnes platí za podivnou katolickou nauku, o níž se vně katolického prostředí nevyplácí diskutovat, takže se člověk téměř stydí se o ní vůbec zmínit. Rád bych stručně naznačil, jak tato situace vznikla. Je především nutné uvést tezi, podle níž mezi „být“ a „mít povinnost“ leží nepřemostitelná propast. Z bytí údajně nemůže vyplývat žádná povinnost, neboť se jedná o dvě zcela odlišné oblasti. Důvodem je mezitím téměř všeobecně akceptované pozitivistické pojetí přirozenosti a rozumu. Pokud přírodu nahlížíme – řečeno s Hansem Kelsenem – jako „seskupení objektivních daností, spojených mezi sebou vztahem příčiny a účinku“, nemůže z ní vskutku vzejít nijak uzpůsobený etický příkaz (WALDSTEIN, cit., 15-21). Pozitivistické chápání přírody, jež ji pojímá čistě funkčně tak, jak ji vysvětluje přírodní věda, nemůže vytvořit jakékoliv přemostění k étosu a právu, nýbrž je schopné

vyvolat opětovně pouze funkční odpovědi. To samé však platí také pro pozitivistické pojetí rozumu, které je pokládáno za jediné vědecké pojetí. Co není ověřitelné nebo falzifikovatelné, podle tohoto pojetí nepatří do oblasti rozumu v úzkém slova smyslu. Proto musí být étos a náboženství odkázány do prostoru subjektivity a vyčleňují se z oblasti rozumu v úzkém slova smyslu. Kde se vlády ujímá výhradně pozitivistický rozum – a to je ve většině případů našeho veřejného povědomí – jsou vyřazeny ze hry klasické prameny poznání étosu a práva. Tato dramatická situace se týká každého a zasluhuje veřejnou diskusi, k níž tento projev naléhavě vyzývá.

Pozitivistická koncepce přirozenosti a rozumu a pozitivistický pohled na svět jsou jako celek velkolepou součástí lidského poznání a schopností, jíž se v žádném případě nemůžeme vzdát. Avšak ani souborně nepředstavují postačující, odpovídající lidství v plné jeho šíři. Je-li pozitivistický rozum sám o sobě nahlížen jako dostačující kultura a všechny ostatní kulturní skutečnosti jsou vypovězeny do stavu subkultury, pak člověka redukuje, ba dokonce ohrožuje jeho lidství. Hovořím o tom s ohledem na Evropu, v níž široké kruhy usilují o to, aby byl pozitivismus brán za společnou kulturu a společný základ zákonodárství, a vykazují všechny ostatní náhledy a hodnoty naší kultury do postavení subkultury, čímž Evropa ve vztahu k ostatním světovým kulturám svou kulturu ztrácí a zároveň jsou tak podněcovány extremistické a radikální proudy. Vyhraněnost pozitivistického rozumu, který není s to vnímat nic víc než funkčnost, se podobá betonovým stavebám bez oken, v nichž si sami vyrábíme světlo i klima a nechceme již obojí čerpat z širého Božího světa. A přitom před sebou nemůžeme skrývat, že i v tomto samostvořeném světě přece ve skrytu čerpáme z Božích zásob, které přetváříme v naše dílo. Je třeba znovu rozevřít okna, spatřit dálky světa, oblohu a zemi a učit se to vše správně používat.

Jak to uskutečnit? Jak vstoupit do šíře, do celku? Jak může rozum opětovně nalézt svou velikost, aniž by sklouzl do iracionality? Jak se může znovu přirozenost objevit ve své skutečné hloubce, se svými nároky a se svým pokynem? Přichází mi na mysl průběh nedávných politických dějin – doufám, že nevyvolám přílišné nepochopení a příliš jednostranných polemik. Řekl bych, že vstup ekologického hnutí do německé politiky v 70. letech sice nebyl přímo otevřením okna, avšak byl a zůstává voláním po čerstvém vzduchu, které nesmí být přeslechnuto a odsunuto stranou proto, že se jeví jako velmi iracionální. Mladí lidé si uvědomili, že na našem zacházení s přírodou něco nefunguje, že hmota není pouhým materiálem k naší činnosti, nýbrž že země sama v sobě nese svou důstojnost a že musíme následovat její pokynů. Je zcela zřejmé, že zde nepropagují

určitou politickou stranu – jsem dalek něčeho takového. Jestliže v našem zacházení se skutečností něco nefunguje, musíme všichni vážně uvažovat o celku a jsme všichni odkázáni na dotazování se po základech naší kultury vůbec. Dovolte mi, prosím, abych se ještě okamžik u tohoto tématu zastavil. Význam, kterého mezitím ekologie nabyla, je nepopíratelný. Musíme naslouchat řeči přírody a přiměřeně jí odpovídat. Chtěl bych se však důrazně zmínit ještě o jednom aspektu, který byl v minulosti a je i dnes dalekosáhle opomíjen. Existuje totiž také ekologie člověka. Také člověk má přirozenost, jíž musí dbát a s níž nemůže libovolně manipulovat. Člověk není pouze sebeutvářející se svoboda. Člověk netvoří sebe sama. Je duchem a vůlí, avšak rovněž přirozeností, a jeho vůle je spravedlivá pouze tehdy, naslouchá-li přirozenosti, respektuje ji a přijímá sebe sama jako toho, jímž je a jenž sám sebe nestvořil. Právě takto a pouze takto se uskutečňuje skutečná lidská svoboda.

Vraťme se zpět k základním pojmům přirozenosti a rozumu, z nichž jsme vyšli. Významný teoretik právního pozitivismu Kelsen se ve věku 84 let – v roce 1965 – vzdal dualismu mezi „být“ a „mít povinnost“. Právil, že normy mohou vycházet pouze z vůle. V důsledku toho může přirozenost obsahovat normy pouze tehdy, pokud je do ní vložila vůle. To by opětovně předpokládalo Boha Stvořitele, jehož vůle vstoupila do přirozenosti. „Diskutovat o pravdě této víry je zcela beznadějně“, poznamenává k tomu Kelsen (WALDSTEIN, cit., 19). Opravdu? – dotázal bych se rád. Je skutečně nesmyslné uvažovat nad tím, zda objektivní rozum, projevující se v přírodě, nepředpokládá stvořitelství, *Creator Spiritus*?

Na tomto místě by nám mělo přijít na pomoc kulturní dědictví Evropy. Na základě přesvědčení o Bohu Stvořiteli zde byla rozvinuta idea lidských práv, rovnosti všech lidí před právem, poznání nedotknutelnosti lidské důstojnosti každého jednotlivce a vědomí o zodpovědnosti lidí za jejich konání. Toto rozumové poznání vytváří naši kulturní paměť. Ignorovat ji či ji považovat za pouhou minulost by bylo amputací části naší kultury, která by ji připravila o její celistvost. Evropská kultura vznikla setkáním Jeruzaléma s Aténami a Římem – ze střetnutí izraelské Boží víry, řeckého filosofického rozumu a římského právního myšlení. Toto trojnásobné setkání vytváří evropskou vnitřní identitu. Toto setkání, při vědomí zodpovědnosti člověka před Bohem a za poznání nedotknutelné důstojnosti každého člověka, založilo právní měřítko, jejichž obrana je nám v našem historickém okamžiku svěřena.

Mladému králi Šalomounovi bylo při nástupu k moci umožněno splnění jeho žádosti. Co by

se stalo, kdyby nám, dnešním zákonodárcům, bylo umožněno vznést prosbu? O co bychom žádali? Myslím si, že také dnes bychom nemohli žádat o nic jiného než o chápavé srdce – o schopnost rozlišovat dobré od zlého a ustanovit tak skutečné právo, sloužit spravedlnosti a pokoji. Děkuji vám velice za vaši pozornost.

Přeložila Jana Gruberová, Vatikánský rozhlas